

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

РУНОВА Вікторія Вікторівна

УДК 342.9 (477)

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ В ДІЯЛЬНОСТІ
ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Суми – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
ПАХОМОВ Володимир Васильович,
Сумський державний університет,
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства навчально-
наукового інституту права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
БОРКО Андрій Леонідович,
Національний університет
кораблебудування імені адмірала Макарова,
завідувач кафедри адміністративного
та конституційного права;

кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
БОНДАР Сергій Олександрович,
Сумський окружний адміністративний суд,
суддя-спікер.

Захист відбудеться 26 грудня 2017 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.051.07 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 24 листопада 2017 року.

В. о. секретаря
спеціалізованої вченої ради

М. І. Логвиненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проголошення в ст. 3 Конституції України положення, згідно з яким права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, передбачає створення відповідного механізму реалізації цієї норми Основного Закону. До числа суб'єктів, які забезпечують функціонування механізму забезпечення прав і свобод людини, належать суди. Ці органи держави мають особливе становище, адже саме завдяки судочинству не тільки забезпечуються охорона, реалізація і захист прав та свобод особи, а й здійснюється реалізація права на справедливий суд, яке є одним із фундаментальних прав особи, передбачених ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тому від доступності, прозорості, неупередженості та законності діяльності суду істотним чином залежить можливість утвердження і забезпечення прав і свобод людини.

Як свідчить узагальнення правозастосовної практики, публікацій у наукових виданнях та аналіз стану здійснення судочинства в країні, судова гілка влади потребує певного оновлення. Тому, враховуючи зміни до Конституції України, прийняття нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а також низки інших законів щодо покращення діяльності судової системи країни (закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань судоустрою та статусу суддів», «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», «Про забезпечення права на справедливий суд»), є потреба в перегляді окремих теоретичних положень стосовно участі судів (суддів) в адміністративних правовідносинах, специфіки реалізації наданих їм організаційно-розпорядчих повноважень, зокрема під час організації та безпосереднього здійснення господарського судочинства, вирішення господарських спорів, а також визначення заходів щодо підвищення ефективності діяльності господарських судів. Важливе місце серед таких заходів посідають адміністративні процедури, реалізація яких, у першу чергу, спрямована на забезпечення необхідних умов для якісної організації діяльності господарських судів. Тому дослідження адміністративних процедур в діяльності господарських судів є одним із завдань юридичної науки та практики, яке потребує свого вирішення, що безпосередньо пов'язано з підвищенням ефективності їх діяльності, забезпеченням ними реалізації права на справедливий суд.

Окремі проблеми діяльності господарських судів України досліджували С. В. Авдеєнко, В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Р. М. Аюпова, Д. В. Балух, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, Л. Р. Біла-Тіунова, С. О. Бондар, А. Л. Борко, М. М. Бурбика, Ю. В. Гаруст, В. А. Гомада, М. К. Гримич, Б. В. Деревянко,

О. Ю. Дудченко, О. В. Зайчук, В. В. Зуй, С. В. Ківалов, Д. В. Кіреєв, А. М. Колодій, А. Т. Комзюк, Т. М. Кравцова, А. М. Куліш, О. М. Куракін, В. І. Курило, О. В. Литовченко, А. О. Малихіна, І. Є. Марочкін, В. Ю. Машук, Р. С. Мельник, О. М. Музичук, Г. Я. Наконечна, Т. А. Остапенко, В. В. Пахомов, С. С. Резнікова, А. В. Сагун, О. В. Ульяновська, А. Н. Халиков, П. В. Цимбал, В. Д. Чернадчук, Ю. Ю. Чуприна, М. І. Шатерніков, Д. Ю. Шпенюв та ін. Праці зазначених учених становлять основу формування наукових підходів до аналізу проблем реалізації адміністративних процедур у діяльності господарських судів. Однак низка питань щодо змісту та видів адміністративних процедур у діяльності господарських судів висвітлені фрагментарно й потребують подальшого дослідження.

Таким чином, необхідність удосконалення адміністративних процедур у діяльності господарських судів України, недостатня розробленість цих питань на теоретичному рівні, з одного боку, та відсутність ґрунтовних досліджень учених з цієї проблематики – з іншого, обумовлюють своєчасність та актуальність комплексного дослідження адміністративних процедур у діяльності господарських судів України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., а також у межах науково-дослідних тем навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства» (номер державної реєстрації 0114V001904), «Шляхи оптимізації інститутів адміністративного та кримінального права на трудові та соціальні правовідносини населення України» (номер державної реєстрації 0113U007517).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на підставі аналізу норм Конституції України, міжнародних нормативно-правих актів, чинного законодавства України та проектів законів з досліджуваних питань, узагальнення практики реалізації адміністративних процедур в діяльності господарських судів України та узагальнення міжнародного досвіду визначити сутність та особливості адміністративних процедур у діяльності господарських судів України, а також шляхи їх удосконалення. Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні необхідно вирішити такі основні *задачі*:

– визначити місце господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права;

- встановити сутність та значення адміністративних процедур в діяльності господарських судів;
- вирішити проблему розмежування адміністративних та інших правовідносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами;
- охарактеризувати правові засади організації діяльності господарських судів та визначити місце серед них адміністративно-правового регулювання;
- запропонувати класифікацію адміністративних процедур у діяльності господарських судів;
- розкрити сутність та види юрисдикційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів;
- визначити поняття та встановити особливості установчих та внутрішньоорганізаційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів;
- окреслити адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів;
- узагальнити зарубіжний досвід здійснення адміністративних процедур господарськими судами та встановити можливість його використання в Україні;
- опрацювати шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час організації діяльності господарських судів України.

Предмет дослідження становлять адміністративні процедури у діяльності господарських судів України.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність загальних та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання. За допомогою логіко-семантичного методу запропоновано авторське визначення понять «господарські суди як суб'єкти адміністративного права», «правові засади організації діяльності господарських судів», «юрисдикційні адміністративні процедури», «установчі та внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури у діяльності господарських судів», «статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів» (розділи 1–3). Формально-юридичний документальний аналіз надав змогу визначити особливості господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права (підрозділ 1.1), вирішити проблему розмежування адміністративних та інших правовідносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами (підрозділ 1.3), охарактеризувати правові засади організації діяльності господарських судів та визначити місце серед них адміністративно-правового регулювання (підрозділ 1.4), опрацювати шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке

регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур (підрозділ 3.2). За допомогою системно-структурного та структурно-функціонального методу і методу групування запропоновано класифікацію адміністративних процедур у діяльності господарських судів (підрозділ 2.1), окреслено види юрисдикційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів (підрозділ 2.2), систематизовано установчі та внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури у діяльності господарських судів (підрозділ 2.3). Метод моделювання дозволив розробити пропозиції щодо удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур (підрозділ 3.2). На основі аналізу статистичних даних досліджено сучасний стан правового регулювання адміністративних процедур у діяльності господарських судів (підрозділ 1.3).

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії управління, загальної теорії держави і права, адміністративного права, інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, закони та підзаконні нормативно-правові акти, що визначають адміністративні процедури в діяльності господарських судів України. Інформаційну та емпіричну основу дисертації становлять узагальнення практики діяльності судів, довідкові видання, статистичні матеріали. У ході підготовки дисертації автором використано власний досвід роботи в судовій системі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є однією з перших спроб, з набуттям чинності нової редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів», комплексно, з використанням сучасних методів пізнання визначити сутність та особливості адміністративних процедур у діяльності господарських судів та виробити авторське бачення шляхів їх удосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків. Основні з них такі:

вперше:

– запропоновано авторське визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення організації діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративного права»: це сукупність адміністративних засобів та методів, що застосовуються суб'єктами, наділеними організаційно-розпорядчими повноваженнями, з метою створення та забезпечення належних умов для ефективного відправлення господарського судочинства;

– обґрунтовується необхідність запровадження двоетапного стажування для майбутніх фахівців органів правосуддя. Перший етап повинен включати їх стажування як у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності, так і в межах діяльності суб'єктів господарювання (для майбутніх суддів господарських судів).

Другий – передбачає безпосереднє залучення майбутнього фахівця до процесу правосуддя з обов’язковим закріпленням за такою особою наставника-судді;

– запропоновано розробити та затвердити Положення «Про судову палату з медіації щодо вирішення господарських спорів», у якому закріпити правовий статус уповноважених осіб на розгляд та вирішення спорів, передбачити перелік справ, які розглядаються в порядку медіації, процедуру самої медіації, а також юридичну силу прийнятого рішення уповноважених осіб;

удосконалено:

– розуміння поняття «адміністративні процедури в діяльності господарських судів», під яким пропонується розуміти визначений адміністративним законодавством послідовний порядок управлінської або організаційно-розпорядчої діяльності суду, судді або уповноваженої особи щодо прийняття управлінського рішення або виконання управлінської функції з метою створення та забезпечення належних умов для ефективного відправлення господарського судочинства;

– характеристику адміністративних правовідносин, які виникають у ході діяльності господарських судів, якими є відносини, урегульовані нормами адміністративного права, зміст яких полягає у здійсненні однією стороною організаційних, розпорядчих та управлінських дій по відношенню до іншої, де однією зі сторін обов’язково є господарські суди;

– обґрунтування, що установчі та внутрішньоорганізаційні процедури забезпечують порядок роботи господарського суду та є основою здійснення юрисдикційних процедур. Тому визначені та сформовані адміністративні процедури (юрисдикційні, установчі, внутрішньоорганізаційні) тісно пов’язані між собою та створюють умови для здійснення належного правосуддя та реалізації судової влади в Україні;

– визначення поняття «адміністративно-правовий статус господарських судів як учасників адміністративних процедур», під яким запропоновано розуміти сукупність адміністративно-правових характеристик, які визначають компетенцію та повноваження суду щодо порядку здійснення владно-розпорядчих, управлінських й організаційних дій, у результаті яких приймається рішення (акт), та які визначають його правове становище у взаємозв’язку з іншими суб’єктами адміністративно-правових відносин, урегульованих нормами адміністративного права;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування того, що адміністративно-правове забезпечення господарських судів як суб’єктів адміністративного права має два аспекти: зовнішній, тобто управлінський вплив суб’єктів владних повноважень на систему господарських судів у цілому (такий вплив можуть здійснювати: Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України, Національна школа суддів України

тощо); внутрішній, тобто здійснення організаційно-розпорядчої діяльності безпосередньо в системі самих господарських судів (це адміністративна діяльність голови суду, апарату суду, судових розпорядників, служби організаційного забезпечення роботи та охорони суду тощо);

– твердження, що господарські суди можуть бути представлені як безпосередні суб'єкти реалізації юрисдикційних процедур, тобто бути стороною, яка реалізує свою владну волю по відношенню до фізичних та юридичних осіб, так і бути суб'єктами, на які така воля спрямована, тобто за таких умов вони стають об'єктами управління. Здійснення юрисдикційних процедур у діяльності господарських судів є процесом, що підтверджує їх спеціальний правовий статус та місце в системі правосуддя;

– пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у частині доповнення його статтею 77-1 «Стажування кандидата на посаді судді», перегляду повноважень голів місцевих та апеляційних судів (ст.ст. 24, 29) щодо їх професійної освіти та підвищення кваліфікації, а також розроблення відповідної Програми підвищення кваліфікації голів місцевих та апеляційних судів;

– пропозиції щодо удосконалення психологічного супроводження добору кадрів в до органів правосуддя, а саме розроблення Положення «Про психологічний добір кандидатів на посаду судді», в якому передбачити обов'язкове психологічне тестування для осіб, які мають право обіймати посаду судді.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, зокрема викладені в дисертації положення можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – як основа для подальшого вивчення особливостей реалізації адміністративних процедур у діяльності господарських судів України (*акт впровадження Кримінологічної асоціації України від 15.03.2017 р.*);

– правотворчості – під час опрацювання змін і доповнень до нормативно-правових актів, якими врегульовано діяльність із організаційно-правового забезпечення діяльності господарських судів України;

– правозастосовній діяльності – з метою підвищення ефективності діяльності господарських судів та їх організаційно-правового забезпечення (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність Апеляційного суду Херсонської області від 10.04.2017 р.*);

– освітньому процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право» й «Судові та правоохоронні органи»; вони вже використовуються в ході проведення занять із зазначених дисциплін у Сумському державному університеті та Харківському національному університеті внутрішніх справ. Їх враховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених за участю автора (*акти впровадження*

Сумського державного університету від 24.03.2017 р. та Харківського національного університету внутрішніх справ від 14.04.2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті» (Дніпро, 2015); «Національні та міжнародні механізми захисту прав людини» (Харків, 2016); «Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті» (Одеса, 2016); «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього» (Дніпро, 2016).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у шести статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, та чотирьох тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 231 сторінку. Список використаних джерел включає 224 найменування та розміщений на 25 сторінках, додатки розташовано на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт і предмет дослідження; сформульовано мету й завдання дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів роботи; подано відомості про апробацію результатів та публікації за темою дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічна характеристика господарських судів як суб'єктів реалізації адміністративних процедур» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Поняття та особливості господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права»* доведено, що господарські суди є елементом системи судоустрою, оскільки наділені специфічними особливостями даної системи, відображають її специфіку та виконують функції цієї системи (здійснюють правосуддя на засадах верховенства права), проте мають свій предмет (господарський спір), завдання (вирішення господарського спору) та організаційну структуру, до якої входять: а) місцеві господарські суди, які є окружними господарськими судами; б) апеляційні господарські суди; в) касаційний господарський суд у складі Верховного Суду.

Узагальнено підходи вчених до характеристики особливостей господарських судів у судовій системі України. Окреслено основні завдання

господарських судів, що обумовлюють зміст їх діяльності, та встановлено місце та функціональне призначення господарських судів у національній судовій системі.

Значення господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права розкрито на підставі аналізу загальних засад адміністративного права щодо формування його предмета, що складається із сукупності суспільних відносин, які виникають у процесі організаційно-розпорядчої діяльності органів державної влади.

Проаналізовано два аспекти адміністративно-правового забезпечення господарських судів як суб'єктів адміністративного права: а) зовнішній та б) внутрішній.

Визначено місце господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права.

У підрозділі 1.2 «Сутність та значення адміністративних процедур в діяльності господарських судів» зазначено, що адміністративні процедури є тією категорією, щодо якої наразі точаться численні дискусії і спори. Проаналізовано підходи вчених до визначення поняття та характеристики особливостей адміністративних процедур.

Підкреслюється, що адміністративні процедури є діяльністю органів влади щодо реалізації управлінської функції, результатом якої є прийняття владного рішення. Тож адміністративними процедурами в діяльності господарських судів є визначений адміністративним законодавством послідовний порядок управлінської або організаційно-розпорядчої діяльності суду, судді або уповноваженої особи щодо прийняття управлінського рішення або виконання управлінської функції з метою створення та забезпечення належних умов для ефективного відправлення господарського судочинства.

Наведено ознаки адміністративних процедур в діяльності господарських судів та розкрито їх значення.

Встановлено стадії адміністративних процедур в діяльності господарських судів.

У підрозділі 1.3 «Проблеми розмежування адміністративних та інших правовідносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами» наголошено, що в процесі діяльності господарських судів та здійснення ними правосуддя між ними виникають організаційні зв'язки, які потребують обов'язкового адміністративно-правового регулювання. Саме використання адміністративно-правових норм у ході організаційно-розпорядчої діяльності господарських судів й обумовлює виникнення адміністративних правовідносин.

Окреслено особливості адміністративних правовідносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами, які покладено в основу

відмежування їх від усієї сукупності інших правовідносин, що також виникають у процесі здійснення правосуддя.

Здійснено відмежування адміністративних від конституційно-правових відносин, цивільно-правових, трудових, фінансових та господарсько-процесуальних відносин, які також виникають у процесі здійснення господарського судочинства.

У підрозділі 1.4 *«Правові засади організації діяльності господарських судів та місце серед них адміністративно-правового регулювання»* відзначено, що правові засади організації діяльності господарських судів включають у себе цілу низку нормативно-правових актів різної юридичної сили, що є основою функціонування цих судів та реалізації суддями своїх повноважень.

Акцентовано увагу на тому, що правові засади знаходять своє вираження в різних нормативно-правових актах, змістовне навантаження яких диференціюється залежно від мети їх прийняття, зокрема щодо закріплення компетенції та повноважень посадових осіб господарських судів; щодо визначення організаційної структури господарського суду; щодо упорядкування процесуальної діяльності господарських судів; щодо визначення шляхів їх взаємодії тощо.

Доведено, що організація діяльності господарських судів чітко регламентована чинним законодавством та включає в себе дворівневу систему нормативного забезпечення.

Обґрунтовано, що організація діяльності господарських судів в Україні регламентується чималою кількістю нормативно-правових актів різної галузевої належності та юридичної сили. Домінуюче становище серед них має адміністративне правове регулювання. Обумовлено це характером та змістом суспільних відносин, які викають у процесі організації діяльності господарських судів, та методами їх упорядкування.

Розділ 2 «Зміст та види адміністративних процедур у діяльності господарських судів України» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Проблеми класифікації адміністративних процедур у діяльності господарських судів»* відзначено, що класифікація є найбільш ефективним способом упорядкування адміністративних процедур у діяльності господарських судів.

Здійснено аналіз підходів учених до класифікації видів адміністративних процедур, на підставі чого запропоновано власну класифікацію адміністративних процедур у діяльності господарських судів. Виокремлено такі основні види адміністративних процедур у діяльності господарських судів: а) юрисдикційні адміністративні процедури; б) установчі адміністративні процедури; в) організаційні адміністративні процедури.

Обґрунтовано, що перераховані адміністративні процедури у діяльності господарських судів виникають у процесі правовідносин, які значно різняться за своїм змістом, призначенням та кінцевим результатом, проте вони є елементами функціонування однієї системи – системи здійснення господарського судочинства.

У підрозділі 2.2 *«Сутність та види юрисдикційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів»* з метою з'ясування сутності юрисдикційних адміністративних процедур здійснено аналіз понять «юрисдикція» та «адміністративна юрисдикція». Наведено характерні ознаки адміністративно-юрисдикційної діяльності, на підставі чого сформульовано її визначення.

На підставі аналізу підходів учених до класифікації видів юрисдикційних процедур, норм чинного законодавства, а також враховуючи специфіку діяльності господарських судів, виокремлено види юрисдикційних процедур у діяльності господарських судів.

У підрозділі 2.3 *«Поняття та особливості установчих та внутрішньоорганізаційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів»* відзначено, що порядок створення, реорганізації, ліквідації господарських судів, визначення кількості суддів у суді, порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад забезпечується установчими адміністративними процедурами.

До основних установчих процедур у діяльності господарських судів віднесено: а) процедуру утворення господарського суду; б) процедуру ліквідації господарського суду; в) процедуру обрання суддів господарських судів на адміністративні посади; г) процедуру звільнення суддів господарських судів з адміністративних посад.

Акцентовано увагу на тому, що господарські суди повсякденно здійснюють велику кількість внутрішньоорганізаційних адміністративних процедур, класифікаційний розподіл яких вбачається за доцільне проводити залежно від виду організаційно-розпорядчої та управлінської діяльності і завдань, які реалізуються такими судами. Наведено такий перелік внутрішньоорганізаційних адміністративних процедур, що здійснюються господарськими судами: а) організація та здійснення кадрової роботи, що передбачає процедуру добору і розстановки персоналу, формування кадрового резерву, розподіл повноважень тощо; б) нормотворчі процедури, які передбачають підготовку і прийняття адміністративних актів; в) процедури організаційного забезпечення діяльності господарських судів; г) процедури забезпечення діловодства та документообігу; г) адміністративні процедури, пов'язані з організацією фінансової роботи та матеріально-технічним забезпеченням; д) інформаційно-аналітичні процедури; е) контрольно-наглядові процедури; е) адміністративні процедури, пов'язані з розглядом пропозицій і заяв, що надходять від фізичних і юридичних осіб;

ж) адміністративні процедури, спрямовані на координацію і взаємодію структурних підрозділів, взаємодію з громадськістю та засобами масової інформації.

У підрозділі 2.4 «Адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів» акцентовано увагу на тому, що дослідження адміністративно-правового статусу усіх учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів надасть змогу, з одного боку, запропонувати шляхи щодо вдосконалення адміністративного законодавства, яке регулює реалізацію господарськими судами адміністративних процедур, а з іншого – передбачити перспективні шляхи оптимізації організаційної структури та функціонування роботи суб'єктів господарського процесу.

Запропоновано визначення поняття «адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів» та наведено його основні елементи. Під елементами адміністративно-правового статусу учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів запропоновано розуміти сукупність його складових, що становлять змістовну правову характеристику самого суб'єкта правовідносин та вказують на його специфіку й відмінність від інших суб'єктів.

Доведено, що адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів відіграє ключову роль у формуванні та регламентуванні правовідносин, які виникають у ході реалізації зазначених процедур та дотримання принципів судочинства під час здійснення правосуддя. Зокрема, адміністративно-правовий статус обумовлює наявність організаційно-розпорядчих повноважень щодо прийняття відповідного управлінського рішення, яке має юридичну силу та тягне за собою настання юридичних наслідків.

Розділ 3 «Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення адміністративних процедур у господарських судах України» складається з двох підрозділів.

Підрозділ 3.1 «Зарубіжний досвід здійснення адміністративних процедур господарськими судами та можливість його використання в Україні» акцентовано увагу на тому, що наближення до міжнародних стандартів має здійснюватися як на нормативному рівні, так і на інституційному.

На підставі аналізу зарубіжного досвіду здійснення адміністративних процедур господарськими судами в країнах Європейської Союзу запропоновано розглянути можливість утворити в межах господарського суду окрему структурну одиницю (судову палату), до складу якої включити одного суддю (постійного) та двох представників суб'єктів господарювання (на договірній основі), які б здійснювали досудовий розгляд/урегулювання спорів з конкретних питань. Такий порядок досудового вирішення спору (за

участю компетентних осіб) надав би можливість оптимізувати процес розгляду справи та, зокрема, розвантажити судовий апарат. Обґрунтовано необхідність запровадити два етапи стажування для майбутніх фахівців органів суду. Відзначено, що успішний розвиток суду безпосередньо залежить від високого рівня організації роботи працівників, зокрема тих, що працюють у його апараті і, відповідно, відіграють ключову роль у забезпеченні виконання покладених законом завдань. Ефективне управління людськими ресурсами не тільки уможливує ефективність виконавської діяльності, але й підвищує моральний рівень, посилює у працівників почуття справедливості та власної гідності.

У підрозділі 3.2 «Шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур» зазначається, що процедури, які сьогодні здійснюються господарськими судами щодо організації діяльності та управління, потребують переосмислення як такі, що направлені, в першу чергу, на забезпечення основних прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб при вирішенні господарського спору.

Охарактеризовано найбільш важливі напрямки удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює реалізацію господарськими судами адміністративних процедур.

Обґрунтовано, що всі адміністративні процедури, які опосередковують діяльність судді, мають бути регламентовані чинним законодавством, зокрема вони не повинні розцінюватися двоюко та викликати суперечності щодо порядку їх реалізації та застосування. Більше того, законодавець у ході нормотворчої діяльності має враховувати потреби часу та місця, а також використовувати позитивний досвід нормотворчої практики європейських держав, одночасно підтримуючи основні вітчизняні надбання у сфері правосуддя.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні сутності та особливостей адміністративних процедур в діяльності господарських судів України. В результаті проведеного дисертаційного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій, зауважень та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Основні з них наведено нижче.

1. Доведено, що місце та функціональне призначення господарських судів у національній судовій системі обумовлено наступними чинниками: а) переліком господарських спорів, на розгляді та вирішенні яких спеціалізуються господарські суди; б) адміністративно-територіальним

устроєм держави, з урахуванням якого побудована мережа господарських судів; в) наявністю в складі судової системи господарських судів трьох інстанцій, що здійснюють свою діяльність у межах відповідної стадії господарського процесу; г) переліком завдань, що покладаються на господарські суди; д) змістом, сутністю та природою самого господарського суду; е) багатоманітністю виконуваних функцій; є) особливим процедурно-процесуальним характером діяльності господарського суду.

Встановлено, що місце господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права обумовлюється специфікою правозастосування у ході діяльності, їх місцем у публічно-правовому механізмі влади, багатоманітністю виконуваних функцій, наявністю вертикальної та горизонтальної структури судових органів та особливим процедурно-процесуальним характером діяльності.

2. Під адміністративними процедурами в діяльності господарських судів запропоновано розуміти визначений адміністративним законодавством послідовний порядок управлінської або організаційно-розпорядчої діяльності суду, судді або уповноваженої особи щодо прийняття управлінського рішення або виконання управлінської функції з метою створення та забезпечення належних умов для ефективного відправлення господарського судочинства.

Обґрунтовано, що значення адміністративних процедур у діяльності господарських судів полягає в тому, щоб: а) організаційно забезпечити діяльність господарських судів; б) забезпечити права, свободи і законні інтереси фізичних та юридичних осіб; в) утворити єдиний підхід/алгоритм дій уповноважених осіб господарського суду щодо прийняття управлінського рішення; г) забезпечити гласність діяльності господарських судів у ході прийняття та реалізації організаційно-розпорядчих чи управлінських рішень; г) у встановленому законом порядку забезпечити примусове виконання рішень; д) забезпечити ефективність діяльності господарського суду відповідно до міжнародних норм і стандартів.

3. Здійснено розмежування адміністративних та інших правовідносин, які виникають під час реалізації адміністративних процедур господарськими судами, у зв'язку з чим акцентовано увагу на тому, що відносини в господарських судах можуть мати конституційно-правовий, цивільно-правовий, трудовий, фінансовий, господарсько-процесуальний характер тощо. Встановлено, що основна природа правовідносин, які виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами, – публічна, вона є визначальною для всієї системи взаємозв'язків у межах організації судоустрою України.

4. Доведено, що організація діяльності господарських судів чітко регламентована чинним законодавством та включає в себе дворівневу систему нормативного забезпечення. До першого рівня віднесено законодавчі акти, які,

у свою чергу, поділено на правові акти загального спрямування та правові акти спеціального спрямування. Останні також поділено на керівні та супутні правові акти залежно від мети прийняття документа. До другого рівня віднесено акти внутрішнього регулювання.

5. Здійснено класифікацію адміністративних процедур у діяльності господарських судів за організаційно-функціональним напрямком, тобто враховуючи специфіку тих функцій, що віднесені законодавством до повноважень таких судів. Виокремлено юрисдикційні, установчі та внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури.

6. Під юрисдикційними адміністративними процедурами у діяльності господарських судів запропоновано розуміти процедури, спрямовані на забезпечення провадження за позовними заявами, на розгляд яких уповноважені господарські суди України відповідно до Господарського кодексу України.

7. Під установчими адміністративними процедурами у діяльності господарських судів запропоновано розуміти процедури, які визначають: порядок створення, реорганізації та ліквідації господарських судів, кількість суддів у суді, порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад. До таких процедур віднесено: а) процедуру утворення господарського суду; б) процедуру ліквідації господарського суду; в) процедуру обрання суддів господарських судів на адміністративні посади; г) процедуру звільнення суддів господарських судів з адміністративних посад.

Встановлено, що внутрішньоорганізаційними адміністративними процедурами у діяльності господарських судів є наступні: а) організація та здійснення кадрової роботи; б) нормотворчі процедури; в) процедури організаційного забезпечення діяльності судів; г) процедури забезпечення діловодства та документообігу; ґ) адміністративні процедури, пов'язані з організацією фінансової роботи та матеріально-технічним забезпеченням; д) інформаційно-аналітичні процедури; е) контрольні-наглядові процедури; є) адміністративні процедури, пов'язані з розглядом пропозицій і заяв, що надходять від фізичних і юридичних осіб; ж) адміністративні процедури, спрямовані на координацію і взаємодію структурних підрозділів, взаємодію з громадськістю та засобами масової інформації.

8. Під адміністративно-правовим статусом господарських судів як учасників адміністративних процедур запропоновано розуміти сукупність адміністративно-правових характеристик, які визначають компетенцію та повноваження суду щодо порядку здійснення владно-розпорядчих, управлінських й організаційних дій, у результаті яких приймається рішення (акт), та які визначають його правове становище у взаємозв'язку з іншими суб'єктами адміністративно-правових відносин, урегульованих нормами адміністративного права.

9. На підставі аналізу зарубіжного досвіду здійснення адміністративних процедур господарськими судами запропоновано: а) розглянути можливість утворення в межах господарського суду окремої структурної одиниці (судової палати), до складу якої увійдуть один суддя (постійний) та два представники суб'єктів господарювання (на договірній основі), які б здійснювали досудовий розгляд/урегулювання спорів з конкретних питань. Такий порядок досудового вирішення спору (за участю компетентних осіб) надав би можливість оптимізувати процес розгляду справи та, зокрема, розвантажити судовий апарат; б) запровадити два етапи стажування для майбутніх фахівців органів суду. Перший етап повинен включати їх стажування як у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності, так і в межах діяльності суб'єктів господарювання (для майбутніх суддів господарських судів). Другий рівень стажування має передбачати безпосереднє залучення майбутнього фахівця до процесу правосуддя з обов'язковим закріпленням за ним наставника-судді. За таких умов особа під керівництвом судді перебуває в умовах реального здійснення правосуддя, має можливість оцінювати ситуацію та приймати рішення. На основі цього запропоновано доповнити Закон України «Про судоустрій і статус суддів» статтею 77-1 «Стажування кандидата на посаді судді».

10. З метою удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур, запропоновано: а) розробити та затвердити Положення «Про судову палату з медіації щодо вирішення господарських спорів», у якому закріпити правовий статус уповноважених осіб на розгляд та вирішення спорів, передбачити перелік справ, які розглядаються в порядку медіації, процедуру самої медіації; б) внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у частині повноважень голів місцевих та апеляційних судів (ст.ст. 24, 29) щодо їх професійної освіти та підвищення кваліфікації, а також розробити відповідну Програму підвищення кваліфікації голів місцевих та апеляційних судів. Така програма має охоплювати правову підготовку, так і регламентувати розвиток адміністративних та організаційних навичок і вмій, від яких залежатиме якість установчих та внутрішньоорганізаційних процедур; в) розробити Положення «Про психологічний добір кандидатів на посаду судді», де передбачити обов'язкове психологічне тестування для осіб, які мають право обіймати посаду судді. Зокрема передбачити особливу процедуру психологічного відбору щодо призначення суддів на адміністративні посади.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у судовій системі України / В. В. Рунова // Науковий вісник Ужгородського державного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. – С. 55–58.
2. Рунова В. В. Правові засади організації діяльності господарських судів та місце серед них адміністративно-правового регулювання / В. В. Рунова // Наше право. – 2016. – № 5. – С. 105–109.
3. Рунова В. В. Шляхи удосконалення адміністративного законодавства яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур / В. В. Рунова // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – № 2. – С. 139–144.
4. Рунова В. В. Классификация административных процедур в деятельности хозяйственных судов / В. В. Рунова // Право и Закон. – 2016. – № 4 (6). – С. 155–160.
5. Рунова В. В. Характеристика внутриорганизационных административных процедур в деятельности хозяйственных судов / В. В. Рунова // Право и Политика. – 2016. – № 3. – С. 145–149.
6. Рунова В. В. Адміністративно-правовий статус учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів / В. В. Рунова // Європейські перспективи. – 2017. – № 2. – С. 153–158.
7. Рунова В. В. Принципи, що використовуються судами при провадженні адміністративних справ / В. В. Рунова // Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 6–7 листоп. 2015 р.). – Д. : ГО «Правовий світ», 2015. – С. 61–64.
8. Рунова В. В. Установчі процедури в діяльності господарських судів / В. В. Рунова // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 15–16 січ. 2016 р.). – Д. : ГО «Правовий світ», 2016. – С. 79–81.
9. Рунова В. В. Характеристика юрисдикційної адміністративної процедури дисциплінарного провадження щодо судді господарського суду / В. В. Рунова // Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8–9 квіт. 2016 р.) – О. : ГО «Причорноморська фундація права», 2016. – С. 88–90.
10. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у правоохоронній системі України / В. В. Рунова // Національні та міжнародні механізми захисту прав людини : тези доп. Всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 квіт. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2016. – С. 200–203.

АНОТАЦІЯ

Рунова В. В. Адміністративні процедури в діяльності господарських судів України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Сумський державний університет. – Суми, 2017.

Дисертацію присвячено аналізу сутності та особливостей адміністративних процедур в діяльності господарських судів України, а також шляхів удосконалення їх реалізації. Здійснено характеристику поняття та особливостей господарських судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права. Розкрито сутність та значення адміністративних процедур в діяльності господарських судів. З'ясовано проблеми розмежування адміністративних та інших правовідносин, що виникають під час реалізації правосуддя господарськими судами. Проаналізовано правові засади організації діяльності господарських судів та визначено місце серед них адміністративно-правового регулювання. Надано класифікацію адміністративних процедур у діяльності господарських судів. Встановлено сутність та види юрисдикційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів. Визначено поняття та окреслено особливості установчих та внутрішньоорганізаційних адміністративних процедур у діяльності господарських судів. Здійснено характеристику адміністративно-правового статусу учасників адміністративних процедур у діяльності господарських судів. Узагальнено зарубіжний досвід здійснення адміністративних процедур господарськими судами та окреслено можливість його використання в Україні. Запропоновано шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює здійснення господарськими судами адміністративних процедур.

Ключові слова: адміністративні процедури, діяльність, господарський суд, судова система, правовідносини, правові засади, юрисдикційні адміністративні процедури, установчі адміністративні процедури, внутрішньоорганізаційні адміністративні процедури, адміністративно-правовий статус, адміністративне законодавство.

АННОТАЦИЯ

Рунова В. В. Административные процедуры в деятельности хозяйственных судов Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое

право; информационное право. – Сумской государственной университет. – Сумы, 2017.

Диссертация посвящена анализу сущности и особенностей административных процедур в деятельности хозяйственных судов Украины, а также путей совершенствования их реализации. Дана общая характеристика понятия и особенностей хозяйственных судов в судебной системе и системе субъектов административного права. Установлено, что место хозяйственных судов в системе субъектов административного права обусловливается спецификой правоприменения в ходе их деятельности, их местом в публично-правовом механизме власти, многообразием выполняемых функций, наличием вертикальной и горизонтальной структуры судебных органов и особым процедурно-процессуальным характером деятельности.

Раскрыты сущность и значение административных процедур в деятельности хозяйственных судов. Под административными процедурами в деятельности хозяйственных судов предложено понимать определенный действующим административным законодательством последовательный порядок управленческой или организационно-распорядительной деятельности суда, судьи или уполномоченного лица относительно принятия конкретного решения по делу или исполнения управленческой функции. Выявлены проблемы разграничения административных и иных правоотношений, возникающих при реализации правосудия хозяйственными судами. Проанализированы правовые основы организации деятельности хозяйственных судов, определено место среди них административно-правового регулирования.

Обобщены проблемы классификации административных процедур в деятельности хозяйственных судов. Установлены сущность и виды юрисдикционных административных процедур в деятельности хозяйственных судов. Осуществлена классификация административных процедур в деятельности хозяйственных судов по организационно-функциональным направлениям, то есть учитывая специфику функций, отнесенных законодательством к полномочиям таких судов. Выделены юрисдикционные, учредительные и внутриорганизационные административные процедуры.

Определены понятие и особенности учредительных административных процедур в деятельности хозяйственных судов. К таким процедурам относятся: а) процедура создания хозяйственного суда; б) процедура ликвидации хозяйственного суда; в) процедура избрания судей хозяйственных судов на административные должности; г) процедура увольнения судей хозяйственных судов с административных должностей. Осуществлена характеристика административно-правового статуса участников административных процедур в деятельности хозяйственных судов.

Обобщен зарубежный опыт осуществления административных процедур хозяйственными судами и определена возможность его использования в Украине. Предложены пути совершенствования административного законодательства, регулирующего осуществление хозяйственными судами административных процедур.

Ключевые слова: административные процедуры, деятельность, хозяйственный суд, судебная система, правоотношения, правовые основы, юрисдикционные административные процедуры, учредительные административные процедуры, внутриорганизационные административные процедуры, административно-правовой статус, административное законодательство.

SUMMARY

Runova V. V. Administrative Procedures within the Activities of Commercial Courts of Ukraine. – *On the manuscript.*

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Sumy State University. – Sumy, 2017.

The thesis is focused on the analysis of the nature and characteristics of administrative procedures within the activities of commercial courts of Ukraine, as well as the ways to improve their implementation. The characteristics of the concept and features of commercial courts in the judicial system and the system of subjects of administrative law have been accomplished. The nature and significance of administrative procedures within the activities of commercial courts have been revealed. The author has clarified the problems of separation of administrative and other legal relations arising during the implementation of justice by commercial courts. The legal principles of activity of commercial courts have been analyzed; and the place of administrative and legal regulation among them has determined. The classification of administrative procedures within the activities of commercial courts has been provided. The nature and types of jurisdictional administrative procedures within the activities of commercial courts have been established. The concept of statutory and intraorganizational administrative procedures within the activities of commercial courts has been defined; their features have been outlined. The characteristic of administrative and legal status of the participants of administrative procedures within the activities of commercial courts has been accomplished. International experience of the implementation of administrative procedures by commercial courts has been summarized; and the possibility of its application in Ukraine has been outlined.

The ways of improving administrative legislation regulating the implementation of administrative procedures by commercial courts have been suggested.

Key words: administrative procedures, activity, commercial court, court system, legal relations, legal principles, jurisdictional administrative procedures, statutory administrative procedures, intraorganizational administrative procedures, administrative and legal status, administrative legislation.

Підп. до друку 21.11.2017 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 1,0. Тираж 100 пр. Вид. №1/17 .

Віддруковано у видавництві «Ярославна»,
40030, Суми, вул. Горького, 2,
тел.: +38-050-085-80-30

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК №332 від 09.02.2001 р., видане Державним
Комітетом інформаційної політики, телебачення
та радіомовлення України.